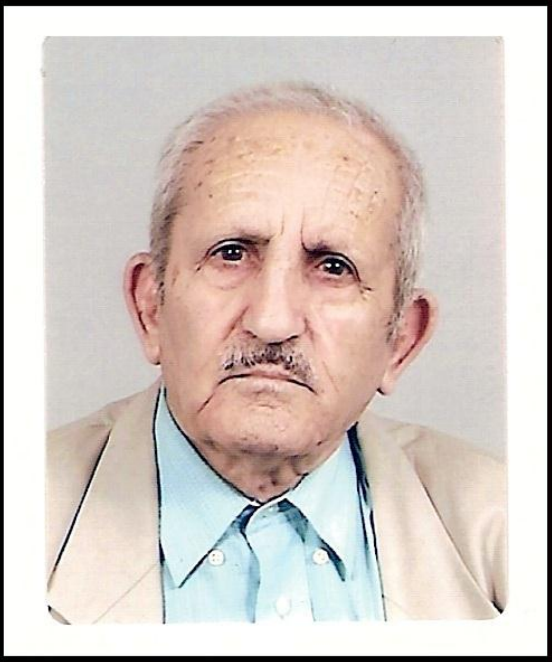

محمد علم بخرکی

اروانښاد محمد علم بخرکی زموږ د هېواد نامتو او پېاوړې ملي، سیاسي، ټولنیز، ادبي او فرهنګي شخصیت

زموږ ګران هېواد افغانستان د سترو ننګیالیو، مېړنیو، توریالیو او اتلانو ټاټوبې دی. همدوی وو، چې د تاریخ په اوږدو کې یې د بلوسګرو او دښنو ګوزارونو پر وړاندې خپلې سینې ډال کړې، او د خپل هېواد د ژغورنې، ملي، سیاسي خپلواکۍ، آزادۍ، سولې، سوکالې، د ملي او ټولنیزو

ارزښتونو، دودونو، جالونو، او نورو پیژندنښو د دفاع او خوندیتوب لپاره یې په ټوله رښتینولۍ، ټینګ هوډ، او میړانه مبارزه کړې ده، هیواد والو ته یې د ملي یوموټیوالي او هیواد پالنې لوستونه ورکړي دي. تر څنګه یې بیا د کورنیو زور واکانو پر وړاندې د ولسواکۍ، ملي او سیاسي حقوقو د لاسته راوړنې لپاره قلمي، خیاباني او پارلماني هلې ځلې کړې دي. له دې لامله زموږ رښتیاپال او حقپال هیوادوال د دغو ټولو ملي او تاریخي ستو پر سر ښندنو ملي، سیاسي او فرهنګي کارنامو ویاړي، نمانځغونډې ورباندې جوړوي او یادونه یې ژوندي ساتي. یو له دغو تلپاتې او تلژوندیو سیاسي، فرهنګي او ملي ستو څخه اروا ښاد (محمد علم بڅرکی) وو. چې د ژوند زیاته برخه یې د یوه سیاست پوه، ټولنیز پوه، سیاسي جنګیال، فرهنګیال او وتلي لیکوال او شاعر په توګه د خپل هیواد او هیوادوالو د سرلوړۍ او سوکالۍ لپاره ځانګړې کړې او په همدې پاکه مینه یې ډیرې توکیز او مانیز زیانونه او تاوانونه زغملي او ګاللي دي.

ژوند لیک:

اروا ښاد ((محمد علم بڅرکی)) د حاجي محمد انور خان زوی دی. په یوه، ملي، سیاسي، ادبي او فرهنګي کورنۍ کې پر (۱۹۲۱) زیږدیز کال د سوېلي پښتونخوا په ګلستان کلي کې زیږیدلی دی. د ده پلرونه او نیکونه د هغې سیمې مخور مشران او خانان ول. دی د حاجي سعادت خان لمسی، دیار محمد خان کړوسی او د روشندل خان کودی دی. روشندل خان د احمدشاه بابا په دربار کې د دفتر مشر وو، او له دې لامله د ((عرض بیګي))په نامه یادیده. د بڅرکي صاحب کورنۍ د اڅکزیو یوه روښانده او مترقي کورنۍ وه، چې تل یې د خپلو خلکو په روزنیزو او ښوونیزو چارو کې کارنده ونډه درلودلې، دوی د

مخکښو او میړنیو شخصیتونو په توګه په علمي، ټولنیز، سیاسي، ملي ، ادبي چارو او بیا سوداګریوو برخو کې ډیر اغیزمن نقش او رول لوبولی دی . دبڅرکي صاحب مور (بي بي امینه) نومیده او دعبدالواحدخان پوپلزي لور وه . عبدالواحدخان په ارغستان کې اوسیده او پر خپل وخت د پوهې او نوم و نښان څښتن وو، چې له امیر عبدالرحمان خان سره د اړیچ او اختلاف پر بنسټ د کوټې ښار ته شړونې (تبعید) شوې وو . د تکړه لیکوال او شاعر ننګیالي بڅرکي لاسوندونو (اسنادو) له مخې بڅرکی صاحب پر (۱۹۲۳) ز. کال په یوتیم کلنۍ کې خپله مور له لاسه ورکړه . او پالنه او روزنه یې د انا او نیکه له خوا کیده. خو له بده مرغه پر (۱۹۳۲) ز . کال یې انا د کوټې په ستره زلزله کې وفات شوه. بیا بڅرکی صاحب د خپل پلار او مشر ورور محمدافضل خان په سپارښت له کوټې څخه ګلستان ته ولاړ او هلته د ده په ژوندکې یو نوی بدلون راغی. د ده مشر ورور، چې یوروښاندی، ملي، ټولنیز او سیاسي مخکښ بلل کیده ، دخپلې روزنې او پالنې تر اغیز لاندې راوست او دا لاره یې ور برابره کړه ، چې د ګلستان په ښوونځي کې خپلې زده کړې پر مخ یوسي . د دوی دکورنۍ یو شمیر غړي لکه عبدالصمدخان او محمدایوب خان اڅکزی نامور سیاسي او ملي شخصیتونه تیر شوي دي او د کانګرس د ګوند غړي ول . دوی دخپلو ملي او سیاسي موخو د دودونې او څرګنداوې لپاره سیاسي غونډې او بنډارونه جوړول او دخلکو په راویښولو کې یې ستر اغیز لاره . نو بڅرکي صاحب یې هم تر اغیز لاندې له تنکۍ ځوانۍ راهیسې سیاسي لاره راخپله کړې وه . دا چې تر لومړني ښوونځي راوروسته ورته په ګلستان کې دنورو زده کړو د پر مخبیونې شرایط سم نه ول، نو دخپل پلار په غوښتنه کندهار ته ولاړ او د شالمارپه لیسه کې یې دزده کړې کابو تر لاسه کړه . دی د یو غوره او بریالي

زده کوونکي په توګه پر (۱۳۱۷) لمريز . کال حربي ښوونځي ته واستول شو، او هلته يې د خپل استعداد په درلودلو سره د پيلوټۍ په څانګه کې داي‌ټاليا بورس ته و نومول شو، خو له بده مرغه د ده پر ځاى بل څوک و استول شو . دى پر (۱۳۱۸) ل . کال طب پوهنځي ته ور وپيژندل شو او هلته يې څلور کاله خپلې زده کړې پر مخ بوتلې . څنګه ، چې دى په سياسي او ټولنيز ډګر کې د آزاد اند او واند څښتن وو ،نو ورته خورا ګران وه، چې له عسکري شرايطو سره ځان عيار کاندي ، دى هيڅکله د انساني او ټولنيزې نيمګړتياوو پر وړاندې بې توپيره پاتې‌داى نه شو او د انتقاد ګوته يې ورته نيوله، په دې توګه د پوځي زور واکانو نه خوښيده او دې ته اړ يست ، چې په هغه چوکاټ کې خپلې زده کړې نيمګړې پريږدي . په پاى کې هم د دژوند ستونزو او ناخوالو پسې واخيست او له کابل څخه هند ته ولاړو . له هغه ځايه هم د ډيرو ستونزو او تنګسو له لامله کوټې ته راغى او دغلته يې د خپل مشر ورور محمد افضل خان تر سيوري لاندې څه نا څه يو بې ږغ وږوغه ژوند غوره کړ .

بخرکى صاحب د خپل ژوند په اوږدو کې تل له ادبي ليکنو څيړنواو پلټنو سره بوخت وو، او له پوهې او ادب سره يې پوره مينه او ليوالتيا درلوده . ده خپله مطالعه لومړي ځل له ناولونو څخه راپيل کړه. د رابرناټ ټاګور ناولونه او آثار يې پيدا کړل او په لوستلو يې خپله علمي او ادبي پوهه لوړه کړه، او همداسې يې د ډاکتر اقبال لاهوري کتابونه هم لوستل . خان عبدالصمد خان اومحمدايوب خان د مولانا ابوالکلام آزاد د آثارو لوستنې ته ډير هڅاوه . په دې لړ کې يې د نياز فتحپوري د نګار د رسنيوپه لوستلو، پر ذهني او رواني حالاتو دومره اغيز وښانده چې ((مذهب)) نومې کتاب يې را پښتو کړ.

دبڅرکي صاحب آثار ، لیکنې او ژباړنې د هیواد دننه اوباندې په یو شمیر رسنیو او مهالنیو او په بې شمیره کچه په طلوع افغان ، دکندهار اوهیلمند په ورځپاڼو او مهالنیو او همدا راز په ګهیځ او دکوټې په مجله ، آمو جریده او د احمدشاه بابادعلمي، ادبي ټولنې خپرنې اورګان ملي هیینداره او نورو رسنیو کې خپرې شوې دي ، ده دخپل ولس په راویښولو ، پرمختګ او ترقۍ په لاره کې د خپل علم او پوهې په رڼا کې نه ستړي کیدونکي هلې ځلې کړې دي .

د ده چاپ شوي او ناچاپ آثار دا دي :

- دښځو تاریخ ته یوه کتنه : خپرونکې داحمدشاه باباعلمي او ادبي ټولنه . پر دې اثر باندې سریزه زمری محقق او پایله ننګیالي بڅرکي لیکلې ده .
- دحاجي محمد انور خان اڅکزي خاطرات : خپرونکې داحمدشاه باباعلمي او ادبي ټولنه . پر دې اثر باندې سریزه استاد حبیب الله رفیع کښلې ده .
- معاصره فلسفه (ژباړه) : خپرونکې داحمدشاه باباعلمي او ادبي ټولنه . پر دې اثر باندې سریزه دوکتور عبدالرشید جلیلي لیکلې ده .
- مذهب (ژباړه) : خپرونکې داحمدشاه باباعلمي او ادبي ټولنه .
- روسي یرغل پر افغانستان : پر دې اثر باندې جعفر خان اڅکزي سریزه کښلې ده .
- افغانستان مې حکمراني پارټی : په اردو ژبه .
- ویښ زلمیان د افغانستان یو سیاسي تحریک : خپرونکې افغاني کلتوري ټولنه په هالند کې . په دې اثر باندې سریزه ډاکتر طارق رشاد لیکلې ده .
- تاج د رابرنات ټیکور اثر (ژباړه) : خپرونکې کابل پوهنتون .پر دې اثر باندې سریزه عبدالشکور رشاد او پوهاند دوکتور

مجاور احمد زیاړ یادونه لیکلې ده .   - د سوچه پښتو دوزره (۲۰۰۰)لغاته :
- سانتفک ژوند :

-

پربیلولوژیکي مسایلو باندې دایمي قواؤ ...(ژباړه)
(The Paul R. Ehrlich, the cold and dark sagan)

- نړیواله ویره

- پښتو متلونه
ولسي ټوکې
داشعارو ټولګه
پنداو عبرت : دعربي فیلسوفانو
د افکارو ټولونه   یاداښتونه : د بیبلوګرافۍ
په توګه په څو ټوکو کې   یاداښتونه : د
کرونولوژی په توګه په څو ټوکو کې
افغانستان : په انګلیسي ژبه
دانقلاب تشریح : د دې اثر په اړه بخرکي صاحب داسې لیکي . ((
دا د ښاغلي ګریڼ برن ټن کتاب دی، چې دجهان څلور لوی انقلابونه لکه :
دفرانسې انقلاب، د انګلیستان صنعتي انقلاب، د امریکاانقلاب، د روسې
سوسیالیستي انقلاب یې په یوه علمي توګه په کښې څیړلی . (دغه موضوع
و ماته په زړه پورې څرګنده سوه، نومې وغوښتل چې د پښتو کالي په واغوندم او
ویې ژباړم .نوموړی کتاب د پروفیسور ګریڼ ټن یو په زړه پوري شهکار دی،
چې ده په انګریزي لیکلی او په نیویارک کې خپور کړی دی . نوموړی کتاب د

تاریخ لوستونکو ته یوه بې ساري ډالۍ ګڼلای سم . په تېره بیا د هغه افغانانو خوېندو او وروڼو لپاره، چې په انقلابونو کې یوازې سوسیالیستي انقلابونه پېژني .)

په درناوی محمدعلم بخرکی .))

- سوړ جنګ (ژباړه)

(The cold and the dark the world Nuclear war)

- پښتو انګلیسي قاموس :

- ماربیچړیان : په کوټه کې خپور شوی دی .

- انګلیسي پښتو قاموس نابشپړ :

- روس کا یرغل : په اردو ژبه

په کوټه کې خپور شوی دی . په دې اثر سریزه جعفر خان اڅکزي لیکلې ده .

اوداسې یو شمیر نور کتابونه ...

څېړمه چارې او دندې :

کله، چې پر (۱۹۵۲) ز . کال کې د مارچ پر یوویشتمه دکندهار د ویښ ځلمیانو مدیره هیئت بندیان شول، بخرکی صاحب هم د ویښ ځلمیانو د فعال غړي په توګه پر (۱۹۵۲) ز . کال د اپریل پر (۱۵ مه) له خپلو ملګرو انګار صاحب او حاجي محمد حسین خان سره یو ځای د کندهار په عسکري فرقه کې بندي شو . تر آزادیدو وروسته د امریکایانو په موریسن- کنودسن کمپنې کې کار وکړ. بیا په قادري بس کې د محاسب په توګه دنده پر مخ بوتله . وروسته په ارکوزیا پرزه فروشي کې له صوفي ولي محمد خان سره دمحاسب په توګه پر کار بوخت

شو .   ـ همدارنګه يې دکندهار داطلاعاتواو کلتور په رياست کې د مطبعې دمدير په توګه ، په کابل کې د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې دپښتوپر مختيا د مدير په توګه، خپلې دندې تر سره کړي دي . بخرکي صاحب په پاى کې له علامه عبدالحى حبيبي صاحب سره يو ځاى په يوه لزومي مکتوب تقاعد ته سوق شو . وروسته د عبدالهادي خان بهر سره ، چې هغه هم د ويښ ځلميانو يو پخوانى غړى وو د غاليو په تجارت پيل وکړ او پر شخصي کارونو بوخت شو. وروسته ، چې د روسانو نظامي حملې پر افغانستان پيل شوې، پلرنې ټاټوبي ګلستان ته ولاړ او هلته يې دځان لپاره په خپلو متو يوکور جوړ کړ، په ګلستان کې له پښتو ادبي بهير سره يو ځاى شو. ګهيځ ادبي مجله هم د بخرکي صاحب تر لارښوونې لاندې خپريده. اوتر هغه راوروسته د خپل مشر زوي (زمرى محقق) په هلو ځلو د دنمارک په هيواد کې ميشت شو او هلته يې آمو جريده را منځته کړه، د يادونې وړ ګڼم د بخرکي صاحب ډيره مهمه مقاله په دنمارک کې خپره شوه، چې د دنمارکي پروفيسرانوپام يې ځانته ورواړاوه، هغه ليکنه (ډنمارکي ژبه د پښتو ترله ده) نوميده . پر نوموړې ليکنه باندې په هغه هيواد کې يو علمي سيمنار هم جوړ شو، وروسته بخرکى صاحب هالند ته ولاړ او دخپل زوى ننګيالي بخرکي په کور کې د خپل ژوند وروستى شپې ورځې پاى ته ورسولې .

څنګه ، چې بخرکى صاحب د چپ او انقلابي افکارو تر اغيز لاندې وه، د انجمن وطن ګوند غړيتوب يې تر لاسه کړ. د هغه ګوند موخه او مرام د خلکو خپلواکي او آزادي او انګريزي ضد سياست وو، انګريزانو هم خپل ګوندونه جوړ کړي وو، چې يوه بيلګه يې د مسلم ليګ ګوند وو، په هغه وخت کې د انجمن وطن ګونداو کانګرس ګوندمرام دا وو، چې بايد انګريزان بې له قيدو شرطه

هند پرې‌ږدي او هندوستان د اسلام په نوم تجزیه نه کړي ، بلوڅو او پښتنو ته باید خپل حق او آزادي ورکړ شي، خو په دغه مبارزه کې د مسلم لیګ او انګریزانو زور او قدرت زیات وو . نو د انجمن وطن ګوند او کانګرس د سختې ماتې سره مخامخ شول . لنډه دا ، چې په پای کې مسلم لیګ او انګریزانو هندوستان تجزیه کړاو د مسلمانانو د احساساتو څخه یې ګټه پورته کړه او د پاکستان هیواد یې د خپل لاسپوڅي محمد علي جناح په مشرۍ رامنځته کړ، چې له همدغې وخت نه په سیمه کې د غمیزو او ستونزو پړاو پیل کیږي . په دغه وخت کې بڅرکی صاحب د انګریزانوله خوا تر څارنې لاندې ټیکاو وموند او له ګلستان څخه کندهار ته راغی، او دغلته یې خپله نیاومنه مبارزې پر مخه یوړه .

پر (۱۳۲۵)ل . کال کې د ویښ ځلمیانو سیاسي غورځنګ جوړ شو ، چې په دې غورځنګ کې ادبي او فرهنګي شخصیتونو زیاتره نقش او اغیز لوبولی دی . دغې غورځنګ په خپل وخت کې د پرمختګ، ترقۍ، دموکراسۍ، برابرۍ او د ملي ګټو د ساتنې بیرغ اوچت ساتلی وو. پر دې تحریک د پښتو ژبې د ادیبانو او پوهانونقش او اغیز د یادونې وړ دی، همدا لامل وو ، چې د دغې غورځنګ وده او پرمختګ په هغه و لایتونو کې، چې زیاتره پښتانه اوسیدل ډیر وه. په کابل کې عبدالروف بې‌نوا ګل پاچا الفت، قیام الدین خادم، ارسلان سلیمي، نور محمد ترکی، فیض محمد انګار، غلام حسن خان صافي، صدیق الله رښتین، حاجي محمدانور خان اڅکزی د دې غورځنګ له بنسټوالو څخه شمیرل کیدل . او همداسې په کابل، کندهار ، ننګرهار او یو شمیر نورو ولایتونو کې د دغې غورځنک د مشر تابه پلاوي فعال غړي او پلویان دا کسان وو:
محمدرسول پښتون، مولوي محمد بهرام خان، علامه عبدالحی حبیبي،

عبدالهادي توخي، قاضي عبدالصمد خان، محمد ابراهیم خواخوږی، علامه عبدالشکور رشاد ، غلام حسین خان ساپي، غلام جیلاني خان الکوزی، محمدعلم بځرکی، حاجي خدایداد خان، حضرت محمد یوسف آغا ، محمد دین ژواک ، آغا محمد خان کرزی، محمدحسین خان ریدي، صوفي ولي محمد خان ، پوهاند نوراحمد شاکر ، شیر احمد خان، حاجي لعل محمد خان، محمد علي خان، فتح محمد خان ختګر ، نور محمد خان قاضي خیل، غلام محمد خان پوپل، حاجي محمد آصف خان، ناصر خان لعل پوري، محمد طاهر خان صافي، محمد موسی خان شفیق، نیک محمد خان پکتاني، عبدالعزیز خان، عبدالخالق خان واسعي، محمد رسول خان مسلم، عبدالرزاق خان فراهي، محمد نور خان علم، مولوي عبیدالله خان صافي، ګل شاه خان صافي، ظهورالله خان همدرد ، محمد شریف خان قاضي، عبدالمنان خان دردمن، ملیا آغا ، عبدالصمد ویسا ، او داسې یو شمیر نور ...

د دغې غورځنګ لومړی منشي ښاغلی عبدالروف بینوا او آخري یې عبدلرزاق خان فراهي وو. د دې غورځنګ ن خپرونې دا وې : د انګار اخبار، د ولس اخبار، د ویښ ځلمیانو کتاب او داسې یو شمیر نور ...

په رښتیاسره د ویښ ځلمیان په غورځنګ کې عالمان، سیاسي، ملي ، علمي، ټولنیز، ادبي او فرهنګي شخصیتونه سره راټول شوي وو ، چې په ټول هیواد کې یې د خلکوپه راویښولو ، پوهولو او لارښوونو کې ډیر لوی نقش او اغیز لوبولی دی . او همدارنګه یې د وخت د دولت فکر سیاسي ، ملي، ټولنیز، ادبي او فرهنګي موخوته ور ځیر کړی وو. بځرک صاحب د ویښ ځلمیانو د غورځنګ یو مخکښ او فعال غړې وو . ده دخپل غورځنګ د ملي، سیاسي علمي موخو ارمانونو په لاره کې په خپل تو ان سره د خلکو په منځ کې د قدر اوستاینې وړ

خدمتونه تر سره کړي دي . د ویښ ځلمیان سیاسي غورځنګ د هیواد په ټولو سیمو کې خپل سیاسي فعالیتونو ته دوام ورکړاو دخلکو په راویښولو کې یې خپل اخبار او خپرونې جاري ساتلی وې . لنډه دا چې دغې سیاسي ګوند څلور کاله خپل سیاسي فعالیت پر مخ بیووړ ، چې مرام او موخه یې اصلاحات وو. خو له بده مرغه تر څلورو کالو وروسته د دغه غورځنګ خپرونې وتړل شوې اویو شمیر رهبري غړي یې په پر له پسې توګه بندیان شول . بخرکی صاحب او د ده پلار هم، چې د دې غورځنګ فعال غړي ول د څلور کلو په بند محکوم شول . بخرکی صاحب د دغې غورځنګ د ستونزو په اړه په خپله یوه لیکنه کې داسې کښلي دي :

((...دا ، چې ولې د ګوند غړي بندیان سوه وجه یې ښکاره ده، یو خو ویښ ځلمیانو سیاسي تجربه نه درلودله او په همدغه نوي غورځنګ کې په سیاسي لحاظ دومره افراط وو ، چې د وخت دولت یې ښه سم دم وار خطا کړ څو پر ګوند یې فشار او ضربې واریدې کړې د بل پلوه حکومت هم د سیاسي تحریک سره نابلد وو ، تجربه یې نه درلوده نو ډیر ژر وارخطا سو او په زور یې ګوتې پورې کړې، ګوند او دهغه غړي یې په بې رحمې سره زندانونو کې بندیان کړه، سخت فشارونه یې پر راوستل او له دولتي پوستونو څخه یې ایسته کړل ....))

کله ، چې بخرکی صاحب بندي شو ، دی په بندي خانه کې هم له ډیرو ستونزو او تکلیفونو سره مخامخ شوی وو ، په دې وخت کې د ده کورنۍ بې سرپرسته کیږي او ډیر سخت او ستونزمن ژوند تیروي، خو د ده میرمن، چې یوه پیاوړې ښځه وه په ډیره میړانه دخپل اولادونو سر پرستي کوي ، او د دوی خوراک او پوښاک برابر وي . بخرکی صاحب هغه ټولنیز شخصیت وه، چې تل یې له خپلو یارانو سره ډیرې ښې اړیکې لرلې، او په دا وخت کې، چې دی بندي وو، د ده

د لارې او غورځنګ ملګرو علامه عبدالشکور رشاد او محمد ابراهیم خواخوږي او یو شمیر نورو په منظمه توګه د ده احوال نیوه او د ده د کورنۍ سره یې مرستې کولې . بخرکی صاحب وروسته له څلورو کالو له زندان څخه آزادیږي .سره له دې، چې د ده صحي حالات ښه نه وو او ډیر نارغ وو او دخپل کورنۍ د اقتصادي حالاتو د برابرولو په اړه ډیر پریشان وو ، خو بې له دې، چې استراحت وکړي د خپل ژوند د چارو په سمبالولو یې ځان بوخت کړ . او په څنګ کې یې د هغې یارانو او دوستانو ، چې په بندیخانه کې پاتې وو ، په منظمه توګه احوال نیوه او له دوی سره یې مرستې کولې، چې دا کار د ده د لوړو اخلاقو او میړانو ، انساني عواطفو او احساساتو ښکارندوی وو . بخرکی صاحب دسیاسي حالاتو او د دولت په اهدافو او مقاصدو ډیر ښه پوهیده او په راتلونکي ژوند کې یې د یو مترقي دولت په جوړولو کې خطرونه احساسول، نو همدا وجه وه، چې ده دخپل کورنۍ او هیوادوالو د ژوند په اړه ډیر فکر کاوه ، په همدې خاطر یې خپله میرمن دې ته وهڅوله ، چې باید زده کړې تر سره کړي او په ټولنه کې لکه د نورو ښځو په شان په ټولنیزو چارو کې فعاله ونډه ونیسي، وروسته له ډیرو ستونزو د ده میرمن خپلې زده کړې پای ته ورسولې او د ښوونکې په توګه وګمارل شوه، چې په دې اړه بخرکی صاحب داسې وایي :

((... څه وخت چې د ښځو نهضت راپیل شو ما هم د دې وخت څخه ګټه تر لاسه کړه او په کندهار کې د لومړیو ښځو په کنار کې زما میرمن هم لڅ مخې را ووتله او په ټولنیزو چارو کې یې خدمت د یوې با سیوادې ښځې په توګه راپیل کړ....
))

دبخرکي صاحب درنه میرمن (ساجده)نومیده په یوه مذهبي کورنۍ کې لویه شوې وه، په مروجو علومو پوره پوهیده او د قرآن شریف حافظه وه، په دیني

علومو کې یوه ممتازه ښځه وه، په دري – فارسي ژبو هم پوهېده . سره له دې، چې زموږ په سنتي ټولنه کې یو شمېر ستونزې موجودې وې اودي، خو بڅرکي صاحب او د ده کورنۍ د یو روښان لید خاوندان وو، همدا وجه وه، چې ده خپله مېرمن د ښوونې او روزنې ډګر ته راوېسته او خپل توکم او ملګرو ته یې د علمي او منطقي دلایلو پر استناد قناعت ورکړ او ددوی ښځې هم دغې ډګر ته راووتلې او د ښوونې او روزنې په برخه کې یې خپلو فعالیتونو ته دوام ورکړ.

بڅرکی صاحب د پوهې، علم او لوړو اخلاقو څښتن شخصیت وه، ده د خپلو خلکو دګټو، سولې، سوکالۍ او نیکمرغۍ لپاره بې ډاره او په مېړانه مبارزه کړې ده، او پر (۱۹۲۵) ز. کال کې یې ولسي جرګې ته ځان کاندید کړ، خو د وخت دواکمنانو په مداخله بریالی نه شو. کله، چې د وخت دولتونو د دموکراسۍ، د بیان د آزادۍ، دمطبوعاتو او د ګوندي قوانینو، ژغ پورته کړ، یو شمېر ګوندونه جوړ شول، له هغې ډلې څخه یو هم د مساوات ګوند وه ، چې د محمدهاشم مېوندوال په لارښوونه یې خپل فعالیت پیل کړ.، دی په خپل وخت کې، صدراعظم هم وه. نوموړي علاقه لرله، چې د یوې بشپړې دموکراسۍ پر بنسټ یوحکومت جوړ کړي، نو له دې لپاره یو ټولنیز او سیاسي بنسټ ته ضرورت احساسېده، هغه وو ، چې ده د یو شمېر ملي، سیاسي، ټولنیز، علمي ، ادبي او فرهنګي شخصیتونو سره مشوره وکړه او خپل ګوند یې جوړ کړ پر (۱۳۴۹)ل. کال د سنبلې په میاشت د بڅرکي صاحب په کور کې د مساوات د ګوند (کنګره) جوړه شوه. په دغه کنګره کې د هېواد نامتوپوهاندو ملي او سیاسي مبارزینو، علمي، ټولنیز، ادبي اوفرهنګي شخصیتونو لکه: محمدهاشم مېوندوال، محمد هاشم ترکی، علامه عبدالشکور رشاد، علامه عبدالحی حبیبي، محمدابراهیم خواخوږی، عبدالاحد عارض، ابراهیم

عطايي، غلام جيلاني الکوزی، فیض محمد انګار، عبدالصمد ویسا ، محمدعلم بڅرکي او داسې ځینو نورو سیاسي او پیژندل شویو کسانو په کښې برخه اخیستی وه . په دې کنګره کې په دموکراتیکه فضا کې انتخابات وشول، محمدهاشم میوندوال د رایو په اتفاق دعمومي منشي او محمد علم بڅرکی یې دمرستیال او منشي په توګه وټاکل شول ، او دګوند نوم د مترقي دموکرات (مساوات) ګوند په نوم خلکو ته وروپیژندل شو، او خپل مرام یې د مساوات دجریدې (اخبار)په وسیله خپور کړ.

محمد هاشم میوند وال په خپل وخت کې یوپوه عالم، اودروښانه لید شخصیت وه، او په هیواد کې د بشپړې دموکراسی غوښتونکی وه . دی په ملي او بین المللي کچه دنامتو او پیاوړي سیاستوال د پوره نوم او نښان خښتن وو. د ده تولنیز او سیاسي شخصیت دخلکو او تولنې په منځ کې خپل ځای ځایګی درلود ،او ورباندې ګران وو. دهیوادوالو په منځ کې محبوب شوی وه، همدا وجه وه، چې د وخت دولت دی د صدارت له چوکی څخه لیری کړ . په دې وخت کې یو شمیر ګوند غړو له ګونده ووتل او ترینه ولاړل، خو بڅرکی صاحب د پخوا په څیر دیو ښه ملګري په توګه له میوندوال سره خپلې ملي او دموکراتیکې مبارزې ته دوام ورکړ .

پوهاند دوکتورمجاور احمد زیار، چې زموږ دهیوادیو نومیالی ژبپوهاند ، ادبپوهاند ، علمي او اکادیمیک شخصیت دی، په خپله یو لیکنه کې د بڅرکي صاحب د ملي، سیاسي او ادبي شخصیت په اړه داسې وایي :

((...دا به پر ځای پربږدو چې اروانباد محمد علم بڅرکی د اڅکزي ټبر له یوې یادې ښادې تاریخي کورنۍ سره تړاو لري چې لږ تر لږه تر سترملي اتل عبداله خان

اڅکزي پورې شپږ اووه پښتنه رانغاړي . سم له لاسه خبره له همدغه ((بڅرکي))

راپيلوو چې د خپل مهال تورتمو او سړو سمخو ګوټونو ته يې څنګه او څومره

رڼايي او تودوخي وربخښلې ده . له اروابناد بڅرکي صاحب سره مې تر يو دوو

پلاوو زيات ليده کاته نه وه شوي، خو د ښوونځي او بيا پوهنځي راهيسې يې د

ليکنو او ژباړنو يو لېوال اومينه وال پاتې شوی يم او دومره مې پېژاند چې دی

زموږ د هېواد له هغو ځلاندو او روښاندو سياسي او بيا پرمختلليو ، او بل اندو

(ديګر انديشو) سياسي- فرهنګي څېرو څخه ګڼل کېده چې يې له تنګې ځوانۍ د

ژوند تر وروستۍ سلګۍ دخپل هېواد او هېوادوالو دپرمختګ او پتمن ژوند

وژواک لپاره هلې ځلې کړې او په دغه لارکې يې خورا ډېرې سختې سپورې ګاللې

دي .

د هند د نيمې وچې د پښتنو د ازاديپال((انجمن وطن))ګونده رانيولې تر ((ويښ

ځلميانو)) او بيا ((مساوات)) ګوندد غړيتوب له لارې يې په ډله ييزه مبارزه کې

هم، د نورو ډېرو پر خلاف په هماغه سپېڅلې ملي- انساني موخه او ارمان کارنده

ونډه اخېستې، بې له دې چې د څوکۍ او پوړۍ تمه او اسره ولري . په تېره په

مساوات کې چې ميوند وال صاحب يې د خپل صدارت پر وخت بنسټ ايښی وو

او تر وزارتونو پورې يې نوروته ډېر څه ورکړل .

په وروستيو کې يې د ډنمارکۍ او پښتو ترمنځ د نژدې خپلوۍ په تړاو له هاندو

هڅو خبر شوم، که څه هم دا د ژبپوهنې او بيا د ساينټيفيکې تاريخي- پرتليزې

او ورسره ورسره فونو- اېټېمولوجيکې ځانګې سکالو(موضوع) وه، خو دهغه

اروابناد دفرهنګي منډو ترړو ښکارندويي يې کوله او په تېره داچې د د واړو

هېوادو او وګړوو تر منځ يې د دوستانه اړيکو او پوهاوي لپاره يوه په زړه پورې چاره پرځای کړه .

دګران انجنير صاحب مسعود منندوی يم چې د هغه اروابناد په اړه يې ښايسته ډېر څه نوي وړاندې کړل او ماته يې هم ددغه لنډ يادښت ويارړ را په برخه کړ.

د هغه ستر انسان ياد دې تلژوندی او تلپاتې وي!»

پوهاند دوکتور م .ا. زيار

اکسفورډ (۲۰۱۱/۱۲/۱)

پر (۱۳۵۲) ل . کال د سرطان پر (۲۶) نېټه شاهي رژيم له منځه ولاړ او د سردار محمد داود خان په مشرۍ د جمهوريت اعلان شو . داود خان خپل ملي او مترقي پروګرام د راډيو له لارې خپور کړ، چې په رښتيا سره يو مترقي پروګرام وه . بخرکي صاحب هم لکه نورو ملي شخصيتونو او ګوندونو په توګه دخپل ګوند په استازی خپل ليک سردار محمد داود ته واستاوه . د دې ليک متن دا دی :

« بحضوری عالیقدر رهبر انقلاب ما !

بعد ازآداب مخلصانه ؛

محمد علم بخرکی ولد حاجی محمد انورخان اچکزی بحضورشما چنین عرض دارد.

محترما ؛ از اوانیکه رژیم شرافتمند وبا وقار جمهوریت توسط قربا نی بی مثال شما ورفقای تان نصیب این کشورگردیده سپاس گزاری آن تا ابد بدوش ما خوا هد بود . ولی نا گفته نباید ماند که غرس این نهال جمهوری بر سر

زمینی شده است ، که صد ها سال در آن تخم قبیله پرستي ، نفاق وغیره پا شیده شده ، بوی نفاق ، بعلمی وحتی اجنبی پرستی از آن می اید – اعتراف با ید نمود که نمو این نهال نورس درین سر زمین مشکلاتی بسی دارد ، با ید جمهوری ما یک جمهوریت وا قعی ، ملی و دیموکرا تیک با شد .که درآن نما ینده گی رو شنفکران وطن نمایان با شد .

با احترم : محمد علم بخرکی

(۱۳۲۵ ل) ....))

اویا دا لیکنه کورو:

((ښاغلی رئس صاحب دولت،

صحت او بریا لیتوب دي غواړم !

عرض پا نه : دهغه بې ساري فداکارۍ په وجه چي تاسو اوستاسوملګرومسلط شاهي رژیم زموږ داوړو څه ایسته کی . زه څه؟ ټول ملت دهغه مننه کوي . دا چي جمهوري رژیم به کله خپله هغه اصلي بڼه موږ ته را وښوي . اوموږ به دخپلو ارزو ګانو مستحق کیږو – البته ده دغه اوس وخت تقا ضا با ید نه وي ، خو دتیریدونکی (عبوري) او په منځ کي دوره ، چي دشا هي او ائینده جمهوري نظام په منځ کي ده – پر ځینو کسانو په ځانګړې توګه پر ما باندي ډیره ګرانه تما مه ده .

تا سو ته بهتره معلومه ده چي محترم میوندوال زموږ دمترقي ډیموکراټ (مساوات)ګوند مشر او عضوه ده . خو کوم وخت چي میوندوال صاحب ونیول سوو- تر هغه ډیر پخوا زموږ جمیعت د مترقي ډیموکراټ (مساوات) دیوي

اعلامیې په ترڅ کې دافغانستان جمهوري نوی رژیم او ستاسو او ستاسو دملګرو فداکاری یې تائید کړې ده . او خپله همکاري یې در سره اعلان کړې وه – او هغه پلټنې چې دداخلې وزارت دګوند په ارشیف کې وکړې داسې څه یې تر لاسه نه کړه ، چې ګوند دې دنوې جمهوریت په خلاف کوم څه تر سره کړې وي .

او موږ خپل تصویب په شفاف ډول تاسو ته درلیږلی دی .

په درناوي ،))

محمد علم بخرکی

(١٣٥٢/٩/١٢ل)

بخرکې صاحب په دې لیک کې د خپل ګوند په استازیتوب خپل ملاتړ د داود خان د رژیم نه ، په رسمي توګه، ده ته ورولیږو ، چې څو موده وروسته د اطمینان ځواب یې هم تر لاسه کړ. دا هغه وخت دی، چې میوندوال صاحب په یو نړیوال سفر بوخت وه، خو له بخرکې صاحب سره یې منظم اړیکې لرل . کله ، چې دی د داود خان له رژیم څخه خبر شو نو سم له لاسه یې د عراق نه له بخرکې صاحب سره تماس ونیوه او خپلې مشورې یې ورکړې .وروسته له سفره میوندوال صاحب خپل وطن ته راغی او په وطن کې یې د داود خان رژیم ټینګ ملاتړ اعلان کړ، او کوشش یې کاوه، چې د داود خان د ملي او مترقي سیاست نبه پلوی وي . خو دیو شمیر عواملو پر بنسټ وروسته له یو څو وخته، دی او د ده یو شمیر د ګوندغړي یې د کودتاچیانو په نوم بندي کړل ، یو له دغوکسانو څخه بخرکی صاحب هم وو . د وخت دولت ډیر کوشش وکړ چې پر دوی اسناد را ټول کړي، خو هیڅ څه شې پیدا نه کړل، او وروسته له ډیرو پوښتنو یې بخرکی صاحب آزاد کړ، خو بخرکی صاحب دیو وفاداره ملګري په

توګه دخپلو ملګرو او دمیوندوال شخه یې په مېړانه دفاع وکړه . دوخت دولت بخرکی صاحب په پرله پسې توګه د تحقیق لپاره راغوښتو . پخرکی صاحب له دغو تحقیقاتو نه ستړی شو او خپل ګران دوست محمد ایوب خان سره یې اړیکې ونیوې او دا ټول داستان یې ده ته تشریح کړ. محمد ایوب خان د سردارمحمد داودخان سره ولیدل او د ده په اړه یې پوره معلومات ورکړ، کله، چې داود خان وپوهیده، چې بخرکی صاحب دحاجي محمد انور خان زوی دی او یو ملي او ټولنیز شخصیت دی نو سم دلاسه یې هغوو مراجع وو ته ، چې دی یې تحقیق ته راغوښتو دستور ورکړ ، چې نور دی په عذاب نه کړي .

همداسې کله ، چې د نورمحمد تره کي رژیم راغی، بخرکي صاحب د ده رژیم سره خپل ملاتړ اعلان کړاو خپل ملي او ټولنیز موخې او دخلکو ستونزی یې د خپل استازي په لاس مشر تابه ته ور ور سولې ، خو چا ورته پاملرنه ونه کړه، بیا یې یو لیک وکیښ او نورمحمدتره کي ته یې سیده ورولیږه، په دې متن :

« دافغانستان دډیمو کرا ټیک جمهوري انقلابي شورا ریس نور محمد ترکی،

د غویي داوومي انقلاب چي یو ملي ډیمو کرا ټیک انقلاب دی – دهیواد ټول متر قي عنا صر په ویا ړي .او هیله ځیني لري؛ چی زموږ په ګران هیواد افغانستان کي به دامپریا لیزم او فیوډالیزم کمبله په هر اړ خیزه توګه ورټوله کي .

زه دافغانستان د مترقي سنګر د یوه فرد په تو ګه چي بې شمیره کړاوونه مې په دې لاره کې ګاللي دي .تا سو او ستاسو ملګرو ته مبار کي وایم .

او هیله مې داده چي نوی افغانستان دسولي – پرمختګ – ملی پیو ستون دلاري مل سي .

په درناوي»

محمد علم بڅرکی

(۱۳۵۷/۲/۲۳ ل

دطالبانو په واکمنۍ کې ، بڅرکي صاحب ډېرې هلې ځلې وکړې ، چې په هېواد کې د ټولو افغانانو سیاسي شتوالې، ملي هویت او ملي یوالې غښتلی او تضمین شي او زموږ هېوادوالو ته سوله او سوکالي ور په برخه شي . ده له یوشمیرمهمو او با صلاحیتو رهبرانو سره، چې د طالبانو په رژیم کې یې ډیر لوی نقش درلود دهیواد پر مختلفو سیاسي ، ملي ، ټولنیز، علمي، ادبي او کلتوري برخو کې خبرې اترې وکړې . اوخپل وړاندیزونه یې، چې د نیوکو ځخه ډک اړخونه یې هم لرل په ډېره مېړانه دوی ته وړاندې کړل، تر هغه ځایه چې د بڅرکي صاحب ملي ، ټولنیز، دروند او سپیڅلي شخصیت دغو رهبرانو ته معلوم وه، دوی د بڅرکي صاحب خبرې او وړاندیزونه په ډېره سړه سینه او ورین تندي واوریدل، او ده ته یې اطمینان ورکړ، چې د شرایطو سره سم هڅه کوو د تاسو ټول انساني، ملي ، اخلاقي او ټولنیز وړاندیزونه په پام کې ونیسو. لنډه دا ، چې بڅرکي صاحب دخپل ژوند تر آخري سلګې پورې د هیواد او هیوادوالو دملي ، سیاسي او ټولنیزو ګټو په اړه خپل ږغ په ډېره مېړانه جګ کړې دی، او خپل عقاید او نظریات یې په عالمانه او صادقانه توګه په ډېر پوخ استدلال او منطق سره خلکو ته، مقاماتو ته، رهبرانو ته رسولې دی .او په دې لاره کې یې بې ډاره مبارزه کړې ده .

بڅرکي صاحب په خپل وخت کې ډېرې زیاتې لیکنې کړي دي . ده د نثر په برخه کې زیات کار کړی دی، خوتر څنګ یې شعر هم لیکلی دی .دی د شعرونو مکمل

دیوان لري، چې تر اوسه نه دی چاپ شوی. دی پر (۱۳۲۵) ل. کال کې، چې لا ځوان وه خپل د زړه احساسات او عواطف یې د شعر په ژبه بیان کړي دي. د ده لومړی شعردا وو:

ساقي راسه ته وماته، دا جام یوسه وخپل خدای ته
امانت یې بیرته ورکه، ورته وایه! اسلام نه سته
هغه جام کې چې اسلام وو، تا ورکړی او وه چاته
تش ګیلاس یې دی پرې ایښی، دا دما
څه واخله بیرته

او د شعر نورې بېلګې یې دا دي:

ښځه

دجهان په ټول کړو کي چي افضل دی
دادښځي احترام دی چي اکمل دی
دانسان بقاپه مورده چي رشتیاسي
دادخورپه مینه وروروګوره اتل سي
چي نغری باندي جوړيږي داخوداده
دا ددي په مینه ټول بهیراجمل دی
دغیرت اودعزت محک په دې دی

هرپښتون دپاکي میني ئې محصل دی

دادمیني خـــــزانه پرمینه ښه ده

چي په مینه دمیرمني ،کورعسل دی

په نړۍ کي غیرتمنده قوم هغه دی

چي پیغورورته دښځي لوی اجل دی

په عزت او عقیدت که ورته ګورې

احترام وپرستش دې ته اټکل دی

ددنیا په نعمتوکي اول داده

په بقا کي دبشرمي دااصل دی

که دټول عالم ښادي سره یوځای کې

نه بې تول سي ، نې لنګر، نه ئې بدل دی

په عزت که ئې څوک پوه نه دی جاهل دی

جاهل څه؟ چي دی په اصل کي اجهل دی

پیژندنه دانسان په مینه کیږي

دادې مینه ترټولو ښه عمل دی

انسانان چي سره اوسي مـــورئې داده

که دمور عزت څوک نه لري ارزل دی

چي دخور په مينه څوک پوهيدی نه سي

انسان نه دی دی په اصـــــــل کي خټل دی

زه بڅرکی يم حيران چي څټ وبولم

ددنيا و مـــا فيها مي داازل دی

....

اوی‌ها:

دعبدالروف بې‌نوا صاحب په ی‌اد

خـــا طـــره د بې‌نوا د ، بې‌نوا

ځوکلی‌دل دي ، ی‌ادی‌د ل دي بې‌نوا

په خوب کي ورغلی وم زی‌ارت ته

چـــي ز ی‌ا ر ت بې زه کوم دبې‌نوا

پوښتنه مي د ګور وکړه دخلکـو

چی‌ري ښخ دی پردی‌س سوی بې‌نوا

په افسوس آرمان دي خلکوووی‌له

دلته ښخ دی پردی‌س سوی بې‌نوا

تصورکي سومه غرق دی سو حا ضر

پـــه خنـدا را ځـخـه ولاړی بې‌نوا

شناخته نه وه جوړه سوې پر مزار

د یـــا را نــو ګټله من ؤ بې نوا

کوم بنیاد چې دخلمو ده ایښؤی

نسته ســـاری په تد بیر د بې نوا

چي ځلمو ته ووهادي په خپل کلام

پیغمبر دانــقــلاب و و بې نوا

(غلي شانته انقلاب) وو د ویلی

ټول ملت اما ده با ش کی بې نوا

محفل کې یوه شمع وه روښانه

هســـي شمعه د محفل وه بې نوا

په خندا به یې محفل تازه کېدی

را څه ولاړې په ارمان ته بې نوا

بخرکي یاران دیر ولاړه وګور ته

هر یو یار مې لکه یار دی بې نوا

بخرکي صاحب دخپل ژوند په وروستیو شیبو کې د هالند مېشتې افغاني کلتوري ټولنې د مشر سلاکار په توګه، د احمد شاه بابا د علمي او ادبي ټولنې ، دملي هیندارې دمشر په توګه خپل ادبي او فرهنګي هلوځلو ته پاینه ورکړ. ده ترپایه له بېلابېلو رسنیو سره اړیکې درلودل، او په ټولو علمي، ادبي او

فرهنگي ناستو ، پوهنغونډو او بنډارونو کې کارنده ونډه اخیسته او د هېواد او نړۍ پر بېلابېلو مسایلو په پوره علمي او منطقي واک او ځواک وېناوې اورولې . له امریکا ږغ ، بي بي سي او نورو راډیوګانو سره یې هم خپل اندو واند شریکاوه او پر بېلا بېلو سکالوو یې ورسره مرکې تر سره کولې . بخرکی صاحب له دې هر څه سره سره یو دروندخویه، نیک چلندی، زړه سواندی، د ټینګ هوډ خاوند وو .دغه نومیالي د (۲۰۰۳)ز. کال د (۸۳) کلو په عمر دخپل پاک سپېڅلی زړه په درېدوسره په هالېند کې له نړۍ څخه د تل لپاره سترګې پټې کړې .

روح دې یې ښاد وي !

د ده له مرګه وروسته د ټولورسنیو، راډیوګانو، تلویزونونو، مجلو، ورځپاڼو، له خوا د ډېرو سترولیکوالو، شاعرانواو ملي شخصیتونو له خوا د خواخوږۍ او خواشینۍ پیغامونه خپاره شول . په جنازه کې یې له درستې اروپا څخه دوستانو او مینه والو برخه واخیسته، او خپل د خواخوږۍ پیغامونه یې واورول، او همدارنګه یې په هېواد کې دننه او بهر د ده د مړینې په اړه ټولو یارانو او دوستانو فاتحې واخیستې . ننګیالی بخرکې، چې یو تکړه لیکوال او شاعر دی ، او د محمد علم بخرکي زوی دی، خپلې ساندې دشعر په ژبه داسې انځورلې دي :

د بابا و یــرنه

دامید ځرک دآرمان

غروب

اوښکه دبانړووه دبانړوپرسرچي ولاړه
پرخه دګلاب وه په سهارکې راڅه ولاړه
نغمه ديوبلبل سوه په ګل بڼ کې راڅه ولاړه
وړانګه دافق وه په په شفق کې راڅه ولاړه

***

باغچه وه دنرګیسو په خزان کې راڅه ولاړه
ډيوه وه په مجلس کې په رڼاکې را څه ولاړه
کشکې په ګرمۍ دمحبت نه وای پوه سوی
لمبه دګرداب بله په ګرداب کې راڅه ولاړه

***

بڅرکی دسکروټوپه انګارکې راڅه ولاړه
توده يې داحجره کړه په آرمان کې را څه ولاړه
اوس به موپرمینه یوبڅرکی ځوک روښانه کړي
ځرک دروښنائي سوه په لمبوکې راڅه ولاړه

***

وربمه وه چي پرباغ به يې هميش خيال او نظرؤ

وربمه د پسرلي وه په نغموکې راڅه ولاړه

اوښکې مې د ننګ پرمخ روڼې ، روڼې رواني دي

ولاړه خاطرسوه په لحظوکې را څه ولاړله

اوښکه د باڼووه د باڼو پرسرچي ولاړه

پرخه د ګلاب وه په سهارکې راڅه ولاړه

داروانښاد محمد علم بڅرکي قبراو ډبرليک د ښاغلي ننګيالي بڅرکي له خواجوړ شوی دی.

څلوريزه

مځکي وتاته مو سپارلی امانت يې ساته
دلته لوړ انسان ښخ سوی په عزت يې ساته
د جهانه ګيله مند دی مرور ځيني راغلی
دې هيواد کې مهاجر دی په حرمت يې ساته
شاعر: ننګيالی بڅرکی
ترتيب کوونکی: عبدالقادر مسعود

په ډېر درنښت او ادبي مینه : انجنیر عبدالقادر مسعود